

Marja Svanberg är postdoktorforskare på Aalto-universitet. Hennes forskning fokuserar på affärsetik, social hållbarhet och mänskliga rättigheter i leveranskedjor.

Carl Svanberg är copywriter på konsultbyrå Milton. Han har skrivit rapporter, bokkapitel, artiklar och akademiska uppsatser.

Detta referat bygger på artikeln "The Anti-Egoist Perspective in Business Ethics and its Anti-Business Manifestations", som även är ett kapitel i Marja Svanbergs doktorsavhandling "Business and Ethics? A Study of a Dichotomy". Artikeln publicerades nyligen i journalen *Philosophy of Management*.

Står affärsetiken i konflikt med vinstintresset?

Efter att ha granskat trettio texter om affärsetik, upptäckte vi att affärsetiken i allmänhet handlar mer om att få affärsmänniskor att osjälviskt offra pengar för andra än att hjälpa dem att själviskt tjäna pengar. Tonvikten ligger därför mer på att moraliskt underkuva nästa Bernie Madoff, inte på att moraliskt berättiga nästa Steve Jobs. Men de moraliskt usla utgör en minoritet och deras ondska bleknar i jämförelse med det överväldigande goda som majoriteten bidrar med.

Hur står det till med affärsetiken? 1993 observerade **Andrew Stark** något som bara kan beskrivas som en besvärlig motsättning mellan etik och företagande:

Affärsetiker har två grundläggande problem med argumentet att det ligger i företagsledarnas upplysta egenintresse att vara moraliska. För det första är de av olika åsikt om att det etiska handlings sättet alltid står i företagets främsta intresse, hur upplysta de än är . . . För det andra invänder de att även då det är i företagets bästa intresse att "göra gott", kan sådana egenintresserade handlingar inte vara etiska. Moralfilosofin tenderar att värdera altruismen, idén om att en individ borde göra gott för att det är rätt

eller kommer att gynna andra, inte för att individen ska dra nytta av det. För många affärsetiker kan motivationen vara antingen altruistisk eller drivas av ett egenintresse, men inte bägge samtidigt.

Därav Starks observation att "affärsetik går ut på att göra affärer på icke-kommersiella grunder". Men det var då. Hur är det i dag? För en uppdatering av läget granskade vi kritiskt trettio moderna texter om affärsetik och vad vi upptäckte är att ämnet befinner sig, om något, i ett ännu värre tillstånd i dag: affärsetik går ut på att göra affärer på *anti-kommersiella* grunder.

Varför? Därför att de flesta affärsetiker likställer att vara moralisk med att vara altruistisk. De ställer sig skeptiska till affärsmänniskornas egenlystiga vinstintresse, och de är likaså mer måna om att moraliskt tygla företagare än moraliskt stärka dem.

Vad handlar affärsetik om?

Vad menar dagens affärsetiker med "gott" och "ont"? Vilken är den uttalade eller outtalade måttstocken? Vem borde våra handlingar gagna? Med andra ord: "Gott" för vad? Och för vem? I de flesta böcker förklarar författarna att moral handlar om att ta hänsyn till och befrämja andra: "samhället", "intressenterna", "den allmänna välfärden", "allmännyttan", "allmänheten", "folket", "samfundet". Att säga att man borde göra det som är gott för "samhället" är, för att parafrasera **C.S. Lewis**, att säga att man bör va-

"De flesta texter om affärsetik gör en uppdelning mellan egenintresse och etik och placerar dem i olika bås. Egenintresset kommer vanligtvis upp som en kontrast till moralen och avfärdas som ett 'icke-moraliskt' övervägande. Egoismen, idén att vi borde främja vårt egenintresse, står i ett motsatsförhållande till moralen."

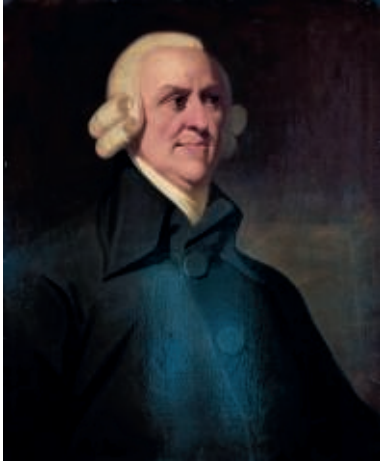
ra osjälvisk då "samhället" bara betyder "andra människor" ([1952] 2009). Så alla sådana formuleringar indikerar "andra-ismens", etik det vill säga altruismen.

Det är föga överraskande att många affärsetiker vidhåller altruismen. **Neera Kapur Badwhar** förklarar att de senaste tvåhundra åren har moralfilosofin likställt moral med altruism (1993), och **Tara Smith** menar att filosofer ofta antar att moral per definition står i kontrast till egenintresset (2000). Vad händer då vi tillämpar denna samma moraliska hållning på affärsverksamhet? Här är ett omen: "Det sägs ofta att företagsledare moraliskt avviker från andra människor. Det stämmer såtillvida att företagande har en variabel som inte finns i andra situationer: vinstintresset" (Crane och Malten 2004).

De flesta texter om affärsetik gör en uppdelning mellan egenintresse och etik och placerar dem i olika bås. Egenintresset kommer vanligtvis upp som en kontrast till moralen och avfärdas som ett "icke-moraliskt" övervägande. Egoismen, idén att vi borde främja vårt egenintresse, står i ett motsatsförhållande till moralen. Moralerna ska hämma egenintresset (Grace och Cohen 2010). Den manar till självbehärskning, självdisciplin och självreglering (Mellahi och Wood 2003; Goodpaster och Matthews 2014; Spinello 2019). Etiken kräver en inskränkning av egenintresset (Goodpaster och Matthews 2014) och affärsetiken en inskränkning av vinstintresset (Weiss 1998; Buchholtz och Carroll 2011; Fraedrich et al. 2011; Peterson och Ferrell 2005; Jennings 2009). För en illustration av hur denna logik faller ut, begrunda **Manuel G. Velasquez** diskussion i *Business Ethics: Concepts and Cases* (2006).

Etik versus vinst

Velasquez (2006) medger att: "Tyckare hävdar ibland syrligt att affärsetik är en självmotsägelse då det finns en inbyggd konflikt mellan etiken och den egenlystiga strävan efter vinst". För Velasquez går moralerna före "icke-moraliska" överväganden som egenintresse. Affärsetik handlar därför inte om att främja det egenintresserade, det vill säga icke-moraliska, vinstintresset. Affärsetik handlar inte om att vägleda affärsmän till kommersiell framgång. Att argumente-

Adam Smiths dygdiga altruist. Tvärtemot gängse uppfattning argumenterade Adam Smith (1723–1790) aldrig för egoism; på sin höjd bara ursäktade han den. Det bästa rättfärdigandet han kunde uppåda var att egennyttan kan gynna andra; samhället för att vara mer exakt. Smith säger uttryckligen att en dygdig person ”alltid är villig att offra sitt egenintresse för det allmänna intresset” (2017).

ra för att “företagsledare enkelspårigt borde sträva efter vinster” är att argumentera för att “etik är oviktigt”. Vidare: “Om det är omoraliskt av företagsledare att handla i egenintresse, då är det likaså omoraliskt av företagsledare att göra det i företagets intresse”. Tvärtom bör de göra sin moraliska plikt utan särskild hänsyn till egenintresse.

Nej, det är inte alltid fel att agera utifrån egenintresse men det är alltid fel att välja egenintresset framför moralen. Att sätta moralen först är att sätta andras behov och intressen först. För att visa vad detta betyder inom affärlivet, lyfter Velasquez fram det amerikanska läkemedelsföretaget Merck & Co, som investerade miljoner på att ta fram ett läkemedel som de visste att hade små chanser att någonsin bli lönsamt, då de kände att de var moralisk skyldiga att göra det tillgängligt för människor. Detta är ett exempel på ett företag som satte moralen före profiten. Affärsetiken kan kräva att vi offerar lönsamheten, vår egen vinning, för andras skull, vilket

ju knappast lockar de flesta företag: ”Varje dag namnger tidningarna företag som väljer profiten framför etiken”. Fast Velasquez påstår att det (på något oklart sätt) kan vara bra för affärerna att offra sig för andra, kan det också “kosta ett företag dyrt” och ”sådana tillfällen är allmänt förekommande i ett företags livscykel, och vi kommer att se många exempel på det”.

Varför behöver vi affärsetik?

De flesta samtida affärsetiker menar att vi behöver affärsetiken av samma orsak som många tror att affärsetik är en oxymoron (en motsägelse i själva begreppet, redaktörens anmärkning). Människor förknippar företagande med ”själviskhet och profiter” och etik med ”altruism och omsorg om andra” (Jones, Wicks och Freeman 2002). Enligt denna logik är affärsetiken nödvändig för att hindra affärsmänniskor från att göra fel på grund av deras själviska vinstintresse.

Med detta i åtanke, kom ihåg att affärsetiker i allmänhet anser att moralen är altruistisk. Och altruismen antyder att egenintresset i sig själv är “skadligt” och därmed moraliskt fel. **Robert Audi** förfäktar till exempel att etik *qua* altruism kräver mera än att lämna andra orörda. Det är “etiskt otillräckligt” att “behålla mina egna vinster” i stället för att offra en del av dem till behövande (Audi 2009). Eftersom vissa anser att andra har rätt till allt från billiga varor och tjänster till jobb och förmåner, så vore det skadligt att förneka dem vad som är moraliskt deras (Spinello 2019; Mellahi och Wood 2003; Audi 2009).

Ta exempelvis **Martin Shkreli**. Han varken ljög, stal eller bedrog. Han bröt inga lagar eller ben. Ändå blev han ett allmänt hatobjekt. Varför? Därför att han höjde priset på läkemedlet Daraprim med 5 000 procent och affärsmän “måste inte bara överväga ekonomiska och juridiska angelägenheter utan också fråga sig om en prishöjning av denna storleksordning är rättvis för dem som är beroende av medicinen” (Spinello 2019). Men den principiella frågan här är vidare än så.

Kapitalismen karakteriseras av massproduktion för masskonsumtion eftersom affärsmänniskor vanligtvis sänker priserna för att locka och behålla kunder och höja lönerna för att locka och behålla arbetstagare. Det är så de maximerar

vinsten. Likväl säger altruismen att vi ska offra för andras behov. Behov, inte "girighet", bör avge priser och löner. Om folk behöver lägre priser eller högre löner, då bör affärsidkarna sänka priserna och höja lönerna som en ynnest, det vill säga uppoffring. De som inte förmår sänka sina priser eller höja sina löner skulle "skada" de behövande. Men hur blir det då med företagens resultat? Det där är bara ett själviskt "icke-moraliskt" övervägande. Då de behövande alltid kommer att vara med oss, finns det litet eller inget som affärsmänniskorna, som tar altruismen på allvar, skulle kunna göra utan att "skada" andra.

Blandekonomin produkt. År 2015 köpte Martin Shkreli, dåvarande vd för Turing Pharmaceuticals, rätten att marknadsföra läkemedlet Daraprim. Eftersom amerikaner är förbjudna att importera Daraprim och liknande generiska läkemedel hade staten därmed beviljat honom ett legalt monopol på att sälja medicinen i Förenta staterna. Utan någon laglig konkurrens att frukta kunde han komma undan med att höja priset på Daraprim från 13,50 till 750 dollar per piller (Pollack 2015; Wilkinson 2015).

Många affärsetiker går dock ännu längre och argumenterar att affärsetiken inte är tänkt att hjälpa oss i vår egenlystiga jakt på vinst. De förkunnar att egenintresse är en ogiltig grund för alla moraliska överväganden. Att motiveras av egenintresse är inte att motiveras av moral. Så även om många tror att en god (altruistisk) etik råkar vara bra för affärer, avfärdar de också detta som en giltig grund för affärsetik. De som agerar utifrån "egenintresset allena, oberoende av hur upplysta de är, kan inte sägas agera etiskt" (Stewart 1996). Ett återkommande tema i texterna är att goda människor tror att de bör göra rätt för sig därför att det är rätt sak att göra, inte för att tjäna pengar. Och att tro att moral och egenintresse i slutändan inte kommer att krocka är inte bara rent "önsketänkande utan visar också en bristande förståelse för moral", eftersom anledningen till att vi (påstås) behöva moral är just för

att "lägga band på våra egenintresserade begär" (Shaw och Barry 2015).

"Många affärsetiker går dock ännu längre och argumenterar att affärsetiken inte är tänkt att hjälpa oss i vår egenlystiga jakt på vinst. De förkunnar att egenintresse är en ogiltig grund för alla moraliska överväganden."

De flesta texterna om affärsetik lär oss att affärsetik inte i första hand handlar om att hjälpa affärsmänniskorna att tjäna pengar, utan om att tygla dem och att minska (den påstådda) skadan deras girighet orsakar. Så vi behöver affärsetiken för att inskränka eller binda affärsmänniskornas egenintresse för andras skull, och att få dem att placera etiken ovanför profiten.

Etiken, vad tjänar det till?

Många affärsetiker vidhåller att etiken inte är ägnad att främja egenlyst. Ändå insisterar några på att etiken kan ligga i vårt eget intresse. Hur kan några argumentera för att det ligger i vårt intresse att handla emot eller vara likgiltiga gentemot våra egna intressen? Genom att diskret byta från en kontroversiell position som är svårare att försvara till en okontroversiell position som är lättare att försvara. Typiskt presenterar de en avskalad, minimalistisk etik som en ersättning för, låt oss säga, en kantiansk etik av självförnekande för pliktens skull (Kant (1785) 2017; Peikoff 1982; Norman 1998; Svanberg och Svanberg 2021).

Återigen bidrar Velasquez med en bra illustration. Han påstår att "strävan efter etik" är förenlig med "strävan efter vinst" och att etik "bör föras in i verksamheten", och att argumentet från fångarnas dilemma visar att egoister bör bry sig om etik. Ändå är etiken som sådan, enligt Velasquez konventionella uppfattning, altruistisk. Så när självet och etiken krockar (och det kommer de att göra), borde du offra: "Om en person har en moralisk skyldighet att göra någonting,

då förväntas han eller hon göra det även om det står i konflikt med andra, icke-moraliska värden eller egenintresset”. Så hur gör han en kvadrat av cirkeln? Genom att reducera affäretiken till några få regler såsom ”stjäl inte, ljug inte, sår inte, håll dina löften, bedra inte”. Om det ligger i vårt intresse att följa sådana regler, kan han hävda att även egoister har orsak att göra rätt för sig (Velasquez 2006).

Plikt för pliktens skull. Immanuel Kant (1724–1804) hävdade att moralen i grunden står i strid med lyckan. Moral handlar om att göra vår plikt för pliktens skull och plikten trumfar lyckan. Våra handlingar saknar moraliskt värde när vi gör vår plikt för att vi känner för det eller tror det gagnar oss. Enligt Kant är smärta det säkraste tecknet på att vi gör rätt av rätt självförnekande skäl (Kant 2017).

Men det är en sak att säga att det ligger i ens intresse att hålla betalande kunder vid liv (etik som det sunda förnuftets tumregler) och en helt annan att säga att det ligger i ens intresse att ge upp sina vinster för andra (etik som altruism). Det är missvisande att likställa dem. I verkligheten är etiken mer än ett fåtal regler bekvämt avlägsnade från deras anti-egoistiska/pro-altruistiska sammanhang (Svanberg och Svanberg 2021).

Altruismen och fördomarna mot företagsamheten

I vår artikel förklarar vi varför en rättvis och balanserad redogörelse skulle visa att affärsmänniskor är mänsklighetens största välgörare. När allt kommer omkring förser de oss med nästan allt vi vill ha och behöver för att överleva och frodas. I processen har de redan uttraderat den absoluta fattigdomen här i väst och snart också globalt. Om ”göra gott för andra” är vad som räknas skulle man ju kunna tro att de flesta affäretiker skulle lovprisa affärsmänniskor. Men det kommer de inte att göra eftersom affärsmänniskors själviska vinstmotiv, i deras ögon, befläckar deras bedrifter. Detta ger en fingervisning om hur altruismen förvrider utvärderingen av näringslivet och orsakar vad vi i vår artikel refererar till som en fördom mot företagsamheten.

”I vår artikel förklarar vi varför en rättvis och balanserad redogörelse skulle visa att affärsmänniskor är mänsklighetens största välgörare.”

Slutsats

1993 noterade Stark dikotomin mellan affärer och det altruistiska perspektivet inom affäretiken. I dag, efter att ha granskat trettio texter om affäretik, upptäckte vi att affäretiken i allmänhet handlar mer om att få affärsmänniskor att osjälviskt offra pengar för andra än att hjälpa dem att själviskt tjäna pengar. Tonvikten ligger därför mer på att moraliskt underkupa nästa **Bernie Madoff**, inte på att moraliskt berättiga nästa **Steve Jobs**. Vi tror att det altruistiska perspektivet inom affäretiken bidrar till att göra affäretiker moraliskt fördomsfulla mot affärsmänniskor, vilket vi ser som ett problem som förtjänar att erkännas, undersökas och korrigeras.

Missförstå oss inte. Visst finns det skrupellösa, irrationella och kortsiktiga aktörer inom näringslivet som ställer till det för sig själva och andra, precis som det finns skrupellösa människor inom alla delar av samhället. Vi kan lära oss av dem vad man inte ska göra om man vill uppnå

en långsiktigt hållbar framgång i affärlivet. Men som vi förklarar mer ingående i vår artikel utgör de moraliskt usla en minoritet och deras onda bleknar i jämförelse med det överväldigande goda som majoriteten bidrar med när de berikar oss med jobb, varor och tjänster. Med tanke på deras bidrag till vårt välbefinnande menar vi att affäretikens starka fokusering på skurkar och deras brott är vilseledande och orättvis. Så medan ingen säger att företagsamheten är det viktigaste här i världen, är det inte desto mindre oroväckande att samhällsbärande näringsidkare behandlas så styvmoderligt inom affäretiken.

Översättning från engelska: Mikael Kosk

Litteratur

Audi, Robert. 2009. *Business ethics and ethical business*. New York: Oxford University Press.

Badhwar, Neera Kapur. 1993. Altruism versus self-interest: Sometimes a false dichotomy. *Social Philosophy and Policy* 10 (1): 90–117.

Buchholtz, Ann K., and Archie B. Carroll. 2011. *Business and society: Ethics, sustainability, and stakeholder management*. 8th ed. Mason: South-Western.

Crane, Andrew, and Dirk Matten. 2004. *Business ethics: A European perspective: Managing corporate citizenship and sustainability in the age of globalization*. Oxford: Oxford University Press.

Fraedrich, John, O.C. Ferrell, and Linda Ferrell. 2011. *Ethical decision making for business*. 8th ed. Mason, OH: South-Western.

Goodpaster, Kenneth E., and John B. Matthewes Jr. 2014. Can a Corporation Have A Conscience? In *Business Ethics: Readings and Cases in Corporate Morality*, ed. Michael W. Hoffman, Robert E. Frederick, and Mark S. Schwartz, 163–171. Maldon: John Wiley & Sons.

Grace, Damian, and Stephen Cohen. 2010. *Business Ethics*. 4th ed. Melbourne: Oxford University Press.

Jennings, Marianne M. 2009. *Business Ethics: Case Studies and Selected Readings*. 6th ed. Mason: South-Western Cengage Learning.

Jones, Thomas M., Andrew C. Wicks, and R. Edward Freeman. 2002. Stakeholder Theory: The State of the Art. In *The Blackwell Guide to Business Ethics*, ed. Norman E. Bowie, 19–37. Malden: Blackwell Publishing.

Kant, Immanuel. (1785) 2017. *Groundwork for the Metaphysics of Morals*. Translated by Jonathan Bennet. <http://earlymoderntexts.com/assets/pdfs/kant1785.pdf>. Accessed October 1, 2020.

Lewis, C. S. 1952. 2009 *Mere Christianity*. Revised and enlarged. San Francisco: HarperOne.

Mellahi, Kamel, and Geoffrey Wood. 2003. *The Ethical Business: Challenges and Controversies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Norman, Richard. 1998. *The Moral Philosophers: An Introduction to Ethics*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.

- Peikoff, Leonard. 1982. *The Ominous Parallels: The End of Freedom in America*. New York: Penguin Putnam.
- Peterson, Robert A., and O.C. Ferrell. 2005. *Business Ethics: New Challenges for Business Schools and Corporate Leaders*. Armonk: M.E. Sharpe.
- Pollack, Andrew. 2015a. Drug Goes From \$13.50 a Tablet to \$750, Overnight. *The New York Times* <https://www.nytimes.com/2015/09/21/business/a-huge-overnight-increase-in-a-drugs-price-raises-protests.htm>. Accessed August 25, 2022.
- Pollack, Andrew. 2015b. Big Price Increase for Tuberculosis Drug Is Rescinded. *CNBC*. <https://www.cnn.com/2015/09/21/drug-prices-big-price-increase-for-daraprim-rescinded.html>. Accessed August 25, 2022.
- Shaw, William H., and Vincent Barry. 2015. *Moral Issues in Business*. 13th ed. Boston: Cengage Learning.
- Smith, Adam. (1776) 2017. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Translated by Jonathan Bennett. http://earlymoderntexts.com/assets/pdfs/smith1776_1.pdf. Accessed June 1, 2018.
- Smith, Tara. 2000. *Viable Values: A Study of Life as the Root and Reward of Morality*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Stewart, David. 1996. *Business Ethics*. New York: McGraw-Hill.
- Solomon, Robert C. 2007. Introduction to Ethics. In *Corporate Ethics and Corporate Governance*, ed. Ch. Walter, Klaus Richter Zimmerli, and Markus Holzinger, 11–36. Berlin: Springer.
- Spinello, Richard A. 2019. *Business Ethics: Contemporary Issues and Cases*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Stark, Andrew. 1993. "What's the Matter with Business Ethics?" *Harvard Business Review*, 71 (3), 38–48.
- Svanberg, Marja K., and Carl F. C. Svanberg. 2022. The Anti-Egoist Perspective and Its Anti-Business Manifestations. *Philosophy of Management*. <https://doi.org/10.1007/s40926-022-00202-7>.
- Svanberg, Marja K., and Carl F. C. Svanberg. 2021. Is There Such a Thing as a Good Profit? Taking Conventional Ethics Seriously. *Philosophia* 49 (4): 1725–1751.
- Velasquez, Manuel G. 2006. *Business Ethics: Concepts and Cases*. 6th ed. Upper Saddle River: Pearson Education, Inc.
- Weiss, Joseph W. 1998. *Business Ethics: A Stakeholder and Issues Management Approach*. 2nd ed. Fort Worth: The Dryden Press.
- Wilkinson, Will. 2015. Martin Shkreli Shows Us How Regulation Drives Inequality. *Niskanen Center*. <https://www.niskanencenter.org/martin-shkreli-show-us-how-regulation-drives-inequality/>. Accessed August 25, 2022.